

УДК 658:330.131.5

Ю. Ю. Сус

Державний агроекологічний університет

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРОПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуті погляди вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів щодо визначення економічної ефективності сільськогосподарських підприємств. Охарактеризовано різні методологічні підходи розрахунку показників ефективності, що мають місце за сучасного стану економіки.

Постановка проблеми

З появою товарного виробництва перед виробниками постало питання здешевлення виготовлення свого товару з одночасним намаганням продати його дорожче. Іншими словами, виникла проблема підвищення ефективності свого виробництва. Не втратило своєї актуальності зазначене питання і сьогодні, оскільки товаровиробники, незалежно від галузі своєї діяльності, знаходяться в постійному пошуку шляхів максимізації прибутків. Особливо актуальним питання ефективності залишається за сучасного розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні, де ще існує ряд невирішених проблем, пов'язаних з низькою результативністю господарської діяльності.

Аналіз попередніх досліджень

У розробку теоретико-методичних і прикладних проблем економічної ефективності як загальноекономічної категорії, так і сільськогосподарського виробництва зокрема, значний вклад внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких слід відзначити дослідження С. П. Азізова, В. Г. Андрійчука, Г. І. Башняніна, С. Брю, П. І. Гайдучького, В. П. Галушка, С. І. Дем'яненка, М. Я. Дем'яненка, А. Лаффера, І. І. Лукінова, К. Макконнелла, А. Маршалла, В. П. Мертенса, В. Я. Месель-Веселяка, С. В. Мочерного, К. І. Оліфера, Б. Й. Пасхавера, Б. Райзберга, П. П. Руснака, П. Т. Саблука, П. Самуельсона, Д. Стоуна, М. М. Федорова, Л. О. Шепотько, О. М. Шпичака, Г. В. Черевка, В. В. Юрчишина та ін.

Проте досі є багато актуальних і дискусійних питань, що не дозволяють реально оцінювати діяльність агропідприємств за умов становлення ринкового середовища на селі, де основною проблемою, виступає відсутність в економічній науці одностайності щодо визначення економічної ефективності та методологічних підходів до критеріїв її визначення. Усе це підкреслює складність та багатогранність цієї категорії.

Об'єкти та методика дослідження

Методологічною основою дослідження є концептуальні положення економічної теорії, діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ. Під час проведення досліджень

використовувалися праці вчених-економістів, законодавчі та нормативні акти.

Завданням дослідження виступає вивчення різних точок зору вчених на трактування поняття економічної ефективності та підходів до її визначення в умовах перехідної економіки. Вирішення поставлених завдань здійснювалося із застосуванням таких методів дослідження: абстрактно-логічного, монографічного, порівняльного аналізу та ін.

Результати досліджень

Ефективність як економічна категорія – це складне і багатогранне явище. Будь-яке виробництво передбачає витрати ресурсів і одержання певних результатів. Для власника підприємства дуже важливо щоб результати були якомога більшими від здійснених витрат, що свідчить про наявність прибутку та, відповідно, про економічно ефективну діяльність. Саме отримання прибутку від свого бізнесу і є спонукальним мотивом для його ведення.

Ряд вчених притримуються теорії ефективності суспільного виробництва. Особливо актуальною за умов планово-директивної економіки була марксистська теорія ефективності. При цьому велику увагу приділяли загальній ефективності суспільного виробництва, метою якого було найповніше та всебічне задоволення постійно зростаючих матеріальних та культурних потреб населення, обороноздатності країни та ін. “Ефективність як економічна категорія визначається об’єктивно діючим законом економії робочого часу, що є основоположною субстанцією багатства і мірою витрат, необхідних для його нагромадження та використання суспільством...” [1, с. 81]. За Марксом зростання продуктивності праці, а саме таке зростання означає зростання ефективності виробництва, є лише іншим виразом економії робочого часу і саме в цьому полягає джерело підвищення ефективності.

Радянськими вченими-економістами категорія ефективності виробництва розглядалася, передусім, як специфічна форма реалізації основного економічного закону формації, якість господарювання з врахуванням відповідних витрат суспільної праці. На думку Т.С. Хачатурова, ефективним є все те, що найбільшою мірою сприяє швидкому досягненню поставлених суспільством завдань [2, с. 211]. Дослідження ж проблем ефективності на рівні окремо взятого підприємства були нечисленними та стосувалися відокремлених явищ. Ефективність кожного окремого підприємства визначали, виходячи із необхідного рівня народногосподарської ефективності шляхом доведення плану. Самі ж показники ефективності виконували роль показників контролю за виконанням плану.

За сучасних умов серед вітчизняних вчених-економістів досить поширеним, з яким ми цілком погоджуємося, є визначення ефективності як

доцільності ведення господарства, здатності приносити ефект (результат) і визначається шляхом зіставлення ефекту з витратами (ресурсами), що були понесені на його отримання. Таким чином, ефективність залежить від ефекту (результату) діяльності, а також від витрат (ресурсів), що спричинили даний ефект. Результат діяльності суб'єкта господарювання здійснюється в конкретних історичних умовах, при наявності відповідних суспільних відносин, які визначають форми прояву цього ефекту, його соціальний зміст, розподіл та використання. В загальному вигляді алгоритм визначення ефективності представляється:

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Результати (ефект)}}{\text{Ресурси (витрати)}}$$

Проте слід уточнити, який саме ефект можна вважати критерієм ефективності. Результати діяльності будь-якого підприємства повинні забезпечити досягнення мети функціонування підприємства. З позицій власника такою метою виступає отримання прибутку або приріст продукції від вкладених ресурсів. Тобто вкладення ресурсів у виробництво має приносити позитив, і якщо діяльність підприємства не забезпечує досягнення цього позитиву, то таку діяльність ніяк не можна вважати ефективною. З іншої точки зору, існують підприємства, що здійснюють виробництво продукції чи заходи, котрі мають велике соціальне значення. Не завжди такі виробництва є прибутковими, але їх корисність беззаперечна. Результат діяльності як критерій ефективності, має бути корисним. Аналогічно вважають і інші вчені [1, с. 81], зазначаючи, що “підприємство може працювати продуктивно, результативно і виробляти при цьому продукцію, яка за своїми якостями може не мати споживача і практичне застосування. Тоді немає ні ефекту, ні ефективності. У зв'язку з цим під ефектом слід вважати корисний, раціональний результат”.

Як вже зазначалося, визначення ефективності шляхом співвідношення отриманих результатів до витрат є домінуючим в сучасній економічній науці. Однак існують і інші підходи пояснення суті ефективності агропромислового виробництва, які, на нашу думку, слід брати до уваги. Окремі вчені-економісти надають великого значення витратній стороні ефективності.

Так, Колодійчук В.А. зазначає, що ефективність – це дієвість витрат, які пов'язані з певною діяльністю та отриманням результатів від неї. Енергетичний характер вкладених зусиль (витрат) зумовлює неминучі втрати, рівень яких визначає кінцевий результат – ефект [3, с. 15]. Інші вчені вважають, що “поняття ефективності у виробництві, як і більш широке поняття ефективності, включає у себе загальноприйняте значення – уникнення втрат” [4, с. 13].

У вітчизняній економічній літературі спостерігається і дещо новий підхід до визначення ефективності, хоча і під ним розуміється “витратна сторона”, а саме виробництво вважається ефективним, якщо неможливо збільшити виробництво одного блага без зменшення виробництва іншого [5, с. 102]. Розробки вчених спираються на дослідження італійського економіста Вільфредо Паретто і суть їх полягає в забезпеченні виробничого процесу, але за найменших витрат ресурсів.

Як видно з вищевикладеного, ефективність виробництва має різне визначення і застосування для аналітичних оцінок і управлінських рішень. В зв'язку з цим виокремлюють різні види ефективності найбільше значення серед яких займає економічна ефективність. Таку важливість ми можемо пояснити, тим, що інші види ефективності, як свідчать літературні джерела, є похідними від економічної, оскільки при відсутності економічно ефективного господарювання важко говорити про соціальні аспекти. Практичне підтвердження цьому відображує теперішня ситуація на селі, коли економічно стійкі сільськогосподарські підприємства велику увагу приділяють соціальній та екологічній сфері, а на противагу їм, збиткові підприємства такої уваги соціальним питанням приділити не можуть.

Зміст категорії “економічна ефективність” буквально означає “дієве, продуктивне керування господарством” (у перекладі з латинської “effektivus” означає “дійовий, виробничий”, а грецьке “oikonomia” – “керування господарством”) [6, с. 28].

У вітчизняній економічній думці, як ми вже відмічали, не існує загальноприйнятого визначення категорії “ефективність”. Така ситуація спостерігається і стосовно такого виду ефективності, як економічна.

Найбільш поширеним визначенням економічної ефективності, що зустрічається у вітчизняній економічній літературі є таке: “Економічна ефективність – досягнення найбільших результатів при найменших витратах живої та уречевленої праці”. Таке визначення наводиться з метою висвітлення речового змісту цієї категорії.

В економічній літературі мають місце і інші визначення економічної ефективності.

Так, А.Б. Борисов [7, с.689] та О.О. Митченко [8, с. 74] доводять, що “економічна ефективність – результат економічної діяльності, економічних програм та заходів, що характеризується відношенням отриманого економічного ефекту до витрат факторів, ресурсів, що обумовили отримання такого результату, досягнення найбільшого об'єму виробництва (обсягу продукції) з використанням ресурсів визначеної вартості”. Тобто, автори як критерій економічної ефективності приймають максимізацію результативності господарювання на існуючій ресурсній базі. На нашу думку, це є цілком слушним, адже, насамперед, необхідне досягнення високих результатів на існуючих у підприємства ресурсах, що є базою для забезпечення розширеного відтворення.

Слід відмітити, що у вітчизняних літературних джерелах зустрічається визначення економічної ефективності, яке ніяк не враховує економічного аспекту діяльності. Зокрема, що економічна ефективність представляє собою співвідношення між результатами та витратами [9, с. 20; 10, с. 55]. Вважаємо, що автори, навіть висвітлюючи категорію як узагальнене поняття, намагаються ототожнити категорії “ефективність” та “економічна ефективність”, що не є вірним, так як економічна ефективність є складовою ефективності і являє собою дещо вужче (більш конкретизоване) явище.

Досить широке бачення економічної ефективності подає Чупик І.О. Зокрема, він виділяє три способи представлення економічної ефективності. Перше, це “точкове” представлення, за яким економічна ефективність – співвідношення інтегральних грошових доходів та інтегральних грошових витрат. Друге, це матричне (векторне) представлення. Воно зображає економічну ефективність як певну матрицю (вектор) відношень інтегральних економічних доходів і витрат, кожному з яких відповідає певне значення масштабів економічної діяльності. Третє, це графічне зображення економічної ефективності, кожна точка якої зображає відповідні співвідношення інтегрального грошового доходу і витрат за даних значень масштабів економічної діяльності [11, с. 14].

Автор показує взаємозв'язок між економічною ефективністю та масштабами економічної діяльності, що беззаперечно є актуальним на сьогоднішній день за умов зниження концентрації агропромислового виробництва. Збільшення масштабу економічної діяльності у свою чергу дозволить економити на постійних витратах виробництва продукції та підвищуватиме ефективність виробництва.

У зарубіжній науці економічну ефективність розглядають як складну категорію, визначаючи її як:

- 1 – відношення між витратами ресурсів і обсягом товарів та послуг, які виробляються з цих ресурсів;
- 2 – максимальний обсяг виробництва товарів і послуг з використанням мінімальної вартості ресурсів;
- 3 – виробництво товарів певної вартості за найменших витрат ресурсів;
- 4 – отримання максимуму з доступних для людини обмежених ресурсів;
- 5 – відношення цінності результату до цінностей витрат та ін. [12, с. 508].

Як бачимо, і вітчизняні і зарубіжні вчені не мають однаковості щодо трактування економічної ефективності. Це ще раз підкреслює складність та багатогранність цієї категорії. На нашу ж думку, сільськогосподарське підприємство є економічно ефективним, коли воно здійснює свою діяльність, виробляючи при цьому продукцію належної якості, здійснюючи заходи щодо охорони довкілля, забезпечуючи відповідні соціальні умови для працюючих, та отримує прибуток.

На економічну ефективність сільськогосподарських підприємств впливають дві групи чинників: внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх факторів можна віднести: стан матеріально-технічної бази; стан менеджменту; забезпеченість господарств трудовими ресурсами; рівень технологій виробництва продукції; інвестиційна привабливість підприємства.

До зовнішніх – природні умови господарювання; вплив монополій та промисловості; попит і пропозиція на продукцію; механізм ціноутворення, способи реалізації та канали збуту; доступність і вартість кредитів; рівень оподаткування; свобода підприємництва та конкуренція; нормативно-правове регулювання держави та контроль; стан інфраструктури ринку.

Слід відмітити, що за сучасних умов підприємства аграрної сфери знаходяться в більшій залежності від зовнішніх чинників, чим від внутрішніх. Пояснити це можна тим, що ряд зовнішніх факторів (ціни на ресурси та засоби праці, державне регулювання оплати праці, доступність технологій тощо) мають прямий вплив на внутрішні фактори ефективності.

За умов ринку метою функціонування будь-якого підприємства, у тому числі і сільськогосподарського, виступає прибуток. Тому отримання підприємством якомога більшої суми прибутку від здійснення своєї діяльності і є критерієм економічної ефективності. Межу між збитками та прибутками дозволяє встановити рівень беззбитковості виробництва – тобто такий рівень продажу продукції, надання послуг, який дозволить підприємству уникнути збитків і вийти на “нульову” рентабельність. Нижчий від беззбиткового рівень продажу приносить для підприємства збитки і тому рівень беззбитковості дістав назву “критичного рівня продажу”.

Для підприємства важливо знати про розмір прибутку в майбутньому, враховуючи можливі витрати і ситуацію на ринку. Розрахунок рівня беззбитковості базується на класифікації витрат на постійні і змінні. Різне співвідношення між постійними і змінними витратами, а також їх абсолютна сума істотно впливають на критичний обсяг продажу і прибуток підприємства [13, с. 410].

На нашу думку, використання такого роду розрахунків є базовим при здійсненні планування рівня прибутків підприємства, яке не завжди здійснюється в сільськогосподарських підприємствах. Підприємства ж мають свої завдання засновувати, виходячи з рівня беззбитковості виробництва.

Слід відмітити, що підприємство отримує прибуток від реалізації лише за тієї умови, коли обсяг продажу хоча б на одиницю перевищує критичний рівень реалізації продукції. На нашу думку, такий рівень економічної ефективності слід назвати мінімальним, але недостатнім з управлінської точки зору. Таку думку, певною мірою, підтримує і К. Кривенко [12, с. 791], який вказує на існування умовної збитковості.

Умовна збитковість виникає, коли відношення норми комерційного (балансового) прибутку до вартості капіталу (виробничих фондів) є нижчим від норми позичкового відсотка. Як зазначає вчений, це означає, що власник підприємства втрачає певну частину прибутку, яку він отримав би, поклавши свій капітал у банк. У той же час підприємство є рентабельним, може працювати як завгодно довго, покриваючи за рахунок виручки витрати виробництва і реалізації, податки та отримуючи прибуток.

Тому вважаємо, що досягнення нормальної, або реальної економічної ефективності можливе лише за умови, коли сума прибутку на одиницю вкладених ресурсів перевищуватиме дохід власника у вигляді банківського відсотка. За орієнтир пропонуємо застосовувати облікову ставку Національного банку України, згідно якої комерційні банки встановлюють свої депозитні ставки, хоча не виключаємо застосування середніх депозитних ставок в регіоні.

Для детальної характеристики об'єкту нашого дослідження, отримання максимально об'єктивної, точної інформації, виявлення факторів впливу на категорію, важливе місце займає сукупність та методика визначення показників економічної ефективності, що застосовуються в підприємствах аграрної сфери.

Вимірювання загальної ефективності діяльності підприємства методологічно зв'язане перш за все з визначенням критерію і формуванням відповідної йому системи показників.

Критерій – це головна ознака і визначальна міра ефективності виробництва, у відповідності з якими здійснюють кількісну оцінку її рівня.

На рівні підприємства критерієм економічної ефективності його діяльності може слугувати максимізація прибутку на одиницю вартості використовуваних ресурсів. Кількісна визначеність і зміст критерію знаходить найбільш повне відображення в конкретних показниках ефективності виробництва. В загальному розумінні, показник – це статистичне поняття, яке поєднує у собі кількісну і якісну характеристику явищ і процесів.

Одним із підходів оцінки ефективності підприємств є використання єдиного, узагальнюючого показника. Зокрема таку думку підтримує А.П. Шваб [6, с. 145], яка для оцінки ефективності діяльності аграрних підприємств пропонує використовувати інтегральний показник ефективності, який відображає загальний результат діяльності підприємств і досягнутий завдяки взаємодії економічних, екологічних і соціальних чинників. Фактично інтегральний показник ефективності діяльності підприємств відображає досягнутий стан виробництва при існуючих природних і соціальних умовах. Для розрахунку показника автор використовує метод рангової стандартизації, що допомагає подолати непорівнянність величин, що використовуються. Оптимальним значенням показника є “1”. Чим ближче інтегральний показник до одиниці, тим

вищою є ефективність виробництва з врахуванням екологічних, соціальних, медичних, економічних та мультиплікативних факторів.

Напрацювання автора, беззаперечно, заслуговують на увагу, однак на нашу думку, зазначений показник відзначається відносно складністю розрахунку, що ускладнює широке його застосування в господарській практиці.

Серед вітчизняних вчених пануючою є думка про використання рентабельності у якості узагальнюючого показника. Проте слід відмітити, що серед авторів наукових праць не існує одностайності щодо доцільності використання різних видів рентабельності при оцінці економічної ефективності.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній аналітичній практиці застосовується безліч показників рентабельності, які з різних позицій характеризують прибутковість діяльності підприємств.

У вітчизняній науці найпоширенішими є два види рентабельності і, відповідно, два методи розрахунку рентабельності сільськогосподарського виробництва.

1. Рентабельність продукції – як відношення прибутку (балансового) до собівартості (повної собівартості), виражене у відсотках, яке характеризує: скільки прибутку приносить кожна одиниця витрат, включених до собівартості продукції. Часто в літературі зустрічається назва цього показника як загальний рівень рентабельності, або як рентабельність окремо взятого виробу, продукції.
2. Рентабельність виробництва – як відношення прибутку до середньорічної вартості основних і оборотних фондів підприємства, що характеризує ефективність використання основних і оборотних фондів підприємства. Слід відмітити, що зазначений показник часто називають нормою прибутку, однак його зміст від цього є незмінним.

Саме ці види рентабельності є більш вживаними і, за словами вчених-економістів, претендують бути універсальними показниками економічної ефективності.

С.І. Дем'яненко зазначає, що при аналізі ефективності діяльності підприємств чи ефективності виробництва продукції недоцільно застосовувати показник рентабельності продукції, оскільки основне його призначення – контроль над підприємством щодо виконання доведених до нього планів виробництва та постачання державі продукції за встановленими державою цінами. Цей показник показував наскільки ефективно використовувалися виділені підприємству ресурси [14, с. 44].

На думку вченого, у сучасній науці проходить ототожнення показника рівня рентабельності та рівня прибутковості. На відміну від показника рівня рентабельності показник рівня прибутковості характеризує саме

кінцеву ефективність виробництва. Зазначений показник визначається двома способами: 1) шляхом відношення прибутку підприємства до виручки від реалізації продукції; 2) шляхом відношення прибутку на одиницю продукції до ціни одиниці продукції.

Такий підхід більш спрямований до західних методик обрахунку показників ефективності. Зокрема, запропонований С.І. Дем'яненком показник прибутковості зустрічається у моделі Дюпон-аналізу ефективності діяльності компанії як показник рентабельності продажу (Profitability Ratio) – відношення прибутку до оподаткування та обсягу продажів компанії.

На нашу думку, показник прибутковості цілком заслуговує на існування у сучасній практиці економічного аналізу ефективності, показуючи при цьому частку прибутку підприємства на одиницю товарної продукції, яку воно реалізує. Рентабельність продажу характеризує цінову конкурентоспроможність товару, цим самим дозволяючи вчасно реагувати на несприятливі зміни ринкового середовища.

У такому ж напрямі, а саме підведення показників ефективності до західних методик розрахунку, ведуть свої дослідження і Галушко В.В. та Рябчик І.В. Опрацювавши низку зарубіжних джерел, вони виділяють ефективність *технічну*, *розподілу ресурсів* та *економічну* [5, с. 105]. *Технічна* ефективність, за їх трактуванням, показує, наскільки підприємство може пропорційно збільшити виробництво усіх видів ресурсів, не залучаючи додаткових ресурсів. Ефективність *розподілу ресурсів* показує, наскільки підприємство могло б збільшити дохід за умови вибору оптимальної комбінації видів виробленої продукції. *Економічна* ефективність характеризує здатність підприємства виробляти максимальну кількість продукції з даних ресурсів та вибирати оптимальну комбінацію видів продукції і може бути розрахована як добуток технічної ефективності й ефективності розподілу ресурсів. Усі ці види ефективності відображатимуться одним основним відносним показником у вигляді коефіцієнта.

Підпорядковується принципу універсальності й абсолютний показник ефективності – прибуток підприємства [15, с. 395; 16, с. 18]. Цілком погоджуємося з такою думкою, так як з управлінської точки зору прибуток виступає метою здійснення виробництва.

Прибуток не заперечує основний принцип ефективності – порівняння з витратами, оскільки визначається він як абсолютна різниця між виручкою та собівартістю. Наявність прибутку як абсолютного показника економічної ефективності свідчить про економічно ефективне виробництво (так звана госпрозрахункова ефективність). Звичайно, слід порівняти величину чистого прибутку з прибутком, який можна отримати за депозитними ставками банків для досягнення нормальної економічної ефективності.

Проте показник прибутку має важливий недолік, який і викликає суперечки серед вчених щодо доцільності його застосування у якості показника економічної ефективності – неможливість порівняння з іншими підприємствами, оскільки він не враховує масштабів і умов виробництва.

Інші автори засвідчують недопустимість застосування єдиного, комплексного показника економічної ефективності навіть у межах агропромислового виробництва.

Зокрема, думка колективу вчених на чолі з С.П. Азізовим така: “При оцінці його (сільського господарства) галузей і видів продукції повинні враховувати специфіку їх виробництва. Виходячи із складності сільськогосподарського виробництва при оцінці його ефективності рекомендується застосовувати не один, а систему взаємопов’язаних економічних показників, які б, по-перше, характеризували в комплексі ефективність використання основних елементів сільськогосподарського виробництва (земля, худоба, праця й засоби виробництва) і, по-друге, відображали нові умови господарювання й сприяли регулюванню процесу ефективності” [17, с. 799].

В доповнення, В.І. Мацибора підкреслює, що при оцінці економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на аграрних підприємствах необхідно правильно визначати систему взаємопов’язаних показників, які повинні найбільш об’єктивно відображувати її рівень [18, с. 140].

О. Ліссітса пропонує дещо новий для вітчизняної економічної науки, але поширений на заході підхід до оцінки діяльності компанії у вигляді “Методу збалансованої системи показників”. Такий метод ґрунтується на корпоративній стратегії за чотирма напрямками:

- *Фінансовий* напрямок показує, у якому випадку покращення стратегії забезпечує кращі економічні результати.
- Напрямок *роботи з клієнтами* дає відповідь на запитання: “Як нинішні та потенційні клієнти бачать та оцінюють вас?”
- Напрямок *внутрішніх бізнес-процесів* відповідає на запитання: “Чим ми повинні відрізнятись?” і орієнтується на навички, компетенції та технології в системі бізнес-процесів та їх відкритості до потреб клієнта.
- Напрямок *навчання і розвитку* описує інфраструктуру, потрібну для досягнення цілей трьох попередніх напрямків [19, с. 124].

Як зазначає вчений, метод збалансованої системи показників дозволить підприємствам більш реагувати на потреби і побажання споживачів, стимулювати до підвищення якості продукції, що не застосовується у вітчизняній практиці планування.

Варто також зазначити про існування так званих допоміжних показників економічної ефективності, які, проте, на думку окремих вчених є основними, з чим важко погодитися. Серед них зазначимо такі: вартість

валової продукції, валового і чистого доходу, сума витрат та собівартість продукції, урожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тварин як в абсолютному вираженні, так і в розрахунку на одиницю площі середньорічного працівника, одиницю основних і оборотних фондів тощо. Застосування цих показників доцільне у випадку проведення детальної оцінки ефективності використання ресурсів підприємства, а урожайність та продуктивність є показниками технологічної ефективності, з чим погоджуються ряд відомих вчених-економістів.

Висновки

Отже, можна зазначити, що економічна ефективність діяльності аграрного підприємства, на нашу думку, являє собою відношення прибутку підприємства (ефекту) до вартості використовуваних підприємством ресурсів (з обов'язковим включенням вартості землі) і характеризує результативність вкладення коштів у бізнес, незалежно від організаційно-правової форми господарювання. В якості основних показників економічної ефективності можна вважати показники рентабельності виробництва та рентабельності продажу, а також абсолютну суму прибутку. При цьому рівень рентабельності має перевищувати банківський відсоток за депозитами, який може бути представлений у вигляді облікової ставки Національного банку України, а сума прибутку перевищувати прибуток, який можна отримати від вкладення коштів на депозитні рахунки, що дозволить досягти нормальної економічної ефективності.

Додатковими ж показниками економічної ефективності, які дозволяють детальніше характеризувати економічну результативність діяльності підприємства, виступають вартість валової продукції сільського господарства в порівняльних цінах, вартість валового та чистого доходу, суму виручки підприємства, собівартість продукції, вартість певного виду ресурсів тощо.

Ми схилиємось до думки, що всебічну і повну оцінку діяльності виробничої структури єдиний показник не зможе забезпечити. Кожен окремо взятий показник аналізує ту чи іншу сторону діяльності підприємства, безперечно, має певні переваги та недоліки, і його використання несе в собі певну аналітичну мету. Для завершеного аналізу економічної ефективності слід застосовувати систему показників, які б досить повно відображали результати і, в той же час, були відносно простими в обчисленні.

Перспективи подальших досліджень

Пов'язані з поступовим впровадженням західних методик обрахунку показників економічної ефективності, оскільки Україна взяла курс на ринкове ведення народного господарства, що вимагає оцінки підприємств з

різних сторін їх діяльності з метою вкладення інвестицій, страхування ризиків тощо.

У вітчизняній практиці застосування таких показників буде продиктоване вимогами часу, коли підприємства активно стануть здійснювати окрім операційної ще і фінансову та інвестиційну діяльність, які спрямовані на вкладання коштів в акції та інші цінні папери та отримання у зв'язку з цим дивідендів та відсотків.

Література

1. *Світличин І.І., Микитюк В.М.* До питання оцінки еколого-економічної ефективності виробництва молока // Вісник ПМАН. – 2003. – №3. – С. 80-84.
2. *Хачатуров Т.С.* Интенсификация и эффективность в условиях развитого социализма. – М.: “Наука”, 1978. – 352 с.
3. *Колодійчук В.А.* Ефективність переробки зерна в АПК Львівської області: Автореф. дис. ... канд. економ. наук. – Львів, 1999. – 23 с.
4. *Долан З.Дж., Линдсей Д.* Микроэкономика: Пер. с англ. Лукашевича и др. – С.-Пб., 1994. – 448 с.
5. *Рябчик І.В., Галушко В.В.* Нові підходи до аналізу ефективності сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. - 2004. – №3. – С. 101-108.
6. *Шваб А.П.* Методологія оцінки ефективності діяльності підприємств АПК в складних умовах довкілля. – Житомир: Вид-во “Волинь”, 2001. – 150 с.
7. *Борисов А.Б.* Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 1999. – 895 с.
8. *Митченко О.О.* Тенденції розвитку світового ринку олійних культур // Економіка АПК. – 2000. – №1. – С. 73-75.
9. *Скрипник С.В.* Особливості методики оцінки ефективного розвитку фермерських господарств // Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці: Матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. – В 3-х ч., 3-5 берез. 2005 р. – Житомир: Вид-во “ДАУ”, 2005. – Ч. 2. – С. 20-24.
10. *Крестьянінова В.В.* Основи методики оцінки ефективності вирощування соняшнику // Методичні основи сучасного дослідження в аграрній економіці: Матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф. – В 3-х ч., 3-5 берез. 2005 р. – Житомир: Вид-во “ДАУ”, 2005. – Ч. 2. С. 55-58.
11. *Чурик І.О.* Економічна ефективність перехідних економічних систем (проблеми методології загального виміру): Автореф. дис. ... канд. економ. наук. – Львів, 1999. – 23 с.

12. Економічна енциклопедія: У 3-х т. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – Т.1. – 864 с.
13. Економіка аграрних підприємств: Підручник. –2-ге вид., доп. і перероблене. / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
14. Дем’яненко С.І. Аграрне підприємство в системі трансформаційної економіки: стратегія ефективного розвитку // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. – Спец. вип.: Удосконалення економічної роботи на сільськогосподарських підприємствах в умовах перехідної економіки. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 38-46.
15. Фінансовий словник-довідник / М.Я. Дем’яненко, Ю.Я. Лузан, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін.; За ред. М.Я. Дем’яненка. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
16. Москаленко В.П. Экономический механизм повышения эффективности производства на предприятии. – М.: Машиностроение, 1982. – 144 с.
17. Азізов С.П., Канінський П.К., Скупий В.М. Організація виробництва і аграрного бізнесу в сільськогосподарських підприємствах: Підручник. – К.: ІАЕ, 2001. – 834 с.
18. Мацібора В.І. Економіка сільського господарства: Підручник. – К.: Вища школа, 1994. – 415 с.
19. Сільське господарство України: криза та відновлення / За ред. Штефана фон Крамона-Таубаделя, Сергія Дем’яненка, Арніма Куна. – К.: КНЕУ, 2004. – 207 с.